

Arbetshälsorapport 1999

Om samband mellan arbetsvillkor och ohälsa i Stockholms län

Slutsatser

Arbetsmarknaden

Det svenska arbetslivet och särskilt arbetslivet i Stockholms län har genomgått dramatiska förändringar under 1990-talet som framgår av den här rapporten. Våra aktuella fynd bekräftar i stort de förutsägelser som gjordes i vår förra rapport. Den formella arbetslösheten har halverats från toppåren under första hälften av 1990-talet och är nu under 4% i Stockholms län. Samtidigt har gruppen som saknar anställning men samtidigt inte är arbetssökande ökat. Denna grupp omfattar 15-20% av befolkningen mellan 20 och 65 år. De största undergrupperna är de som studerar och de som är sjuka, med eller utan sjukbidrag eller förtidspension. Gruppens tillväxt avspeglar därmed såväl de ökande utbildningskraven för anställning som ökande krav på hälsa för att man ska kunna få och behålla ett arbete. Inget tyder på att dessa tendenser påtagligt kommer att förändras under de närmaste åren och det är därmed inte sannolikt att gruppen kommer att minska även om högkonjunkturen fortsätter under ett antal år. Våra data pekar på att psykisk ohälsa är påtagligt överrepresenterad i denna grupp sannolikt som uttryck för en för många utsatt livssituation. Ur arbetshälsosynpunkt är förhållandena för denna grupp viktiga att överväga inom arbetsmarknadspolitik.

Sjukskrivningen ökar åter. Detta är det vanliga mönstret under en högkonjunktur och kan kanske delvis förklaras av den ökade arbetsbelastningen under 1990-talet, en relativ minskning av sjuknärvaron och av att relativt sett mindre friska åter i någon mån börjat komma in på arbetsmarknaden. Den minskade förtidspensioneringen torde också bidra. Våra, och andras, resultat visar att sjukskrivningen inte kan ses isolerad från sjuknärvaron och att närvarokrav och anpassningsmöjligheter i arbetet kan spela betydande roll för fördelningen mellan sjuknärvaron och sjukfrånvaron. På detta område behövs ytterligare forskning.

Arbetslivet

Bland dem som har anställning har arbetsbelastningen och kunskapskraven ökat under 1990-talet. Utvecklingen har dock sett olika ut för olika grupper och förefaller leda mot en polarisering så att de som tidigare hade "goda" arbeten har fått ännu bättre förhållanden medan de som tidigare hade sämre villkor också har upplevt försämringar. Sådana skillnader finns mellan människoyrken och tinglyrken å ena sidan, som har haft en i huvudsak negativ utveckling, och symbolyrken å andra sidan där utvecklingen i huvudsak har varit positiv. Skillnader finns också mellan de som redan 1994 hade ett gott arbete med hög kontroll och lagom höga krav och de som då hade ett arbete med låg kontroll och för höga eller för låga krav. De förstnämnda har upplevt en positiv utveckling av arbetsförhållandena och de senare en negativ. Högre tjänstemän har upplevt den mest positiva utvecklingen av inflytandet över arbetet medan inflytandet för icke facklärd, och bland kvinnor även facklärd, arbetare minskat mest. Kvinnor har under lång tid haft sämre arbetsvillkor än män och skillnaderna förefaller nu ha ökat. Den ökade arbetsbelastningen har för kvinnor inte i samma utsträckning som för män inneburit ökat inflytande och mer stöd. En viktig förklaring till polariseringen av arbetsmarknaden är den påtagligt skilda utvecklingen i privat och offentlig sektor där den offentliga sektorn har

haft en påtagligt negativ utveckling som inte kan förklaras av olika sammansättning av socioekonomiska grupper eller yrkestyper mellan offentlig och privat sektor. Kvinnor, människoyrken och högstressarbeten är överrepresenterade i offentlig sektor jämfört med i privat. Omorganisationer har också förekommit mer inom offentlig än inom privat sektor. För de anställdas arbetsvillkor verkar omorganisationerna oftast ha haft negativa konsekvenser. Särskilt i människoyrken, och därmed i offentlig sektor, uppfattar de anställda till och med att omorganisationerna minskat möjligheterna att göra ett bra arbete. Omorganisationer behöver därmed, av många skäl, vara väl planerade och förankrade i verksamheten. Trots en längre tids diskussion om prioritering av kärnverksamheterna i offentlig sektor förefaller dessa verksamheter vara de mest missgynnade i det svenska arbetslivet. Här är omfattande insatser uppenbart nödvändiga men, med tanke på den hittillsvarande utvecklingen, kanske mindre sannolika på kort sikt. Att föreslå, till exempel, privatiseringar som lösning på problemen saknar stöd i basen av våra data men kan inte heller avvisas. Man kan emellertid konstatera att skillnaderna mellan sektorerna tidigare inte varit alls lika påtagliga vilket talar för att nedskärningar inom den offentliga sektorn påtagligt bidragit till den negativa utvecklingen.

Arbete och hälsa

Våtarbete som är vanligt i kvinnors arbete och nickelallergi medför båda starkt ökad risk för handeksem och därmed försämrad arbetsförmåga. Därför är förebyggande åtgärder angelägna. Dieselvagnar syns kunna orsaka såväl hjärtinfarkt som lungcancer bland yrkesmässigt utsatta i länet. Även om antalet fall som kan förebyggas genom åtgärder i arbetsmiljöerna är begränsat är också dessa åtgärder i sig okomplicerade och angelägna.

Våra analyser visar att såväl kroppslig belastning som psykosociala faktorer i arbetet starkt bidrar till besvär från nacke och skuldror liksom för besvär från ländryggen. Även förändringar i psykosociala arbetsvillkor hade samband med besvären. En stor del av besvären i befolkningen kunde förklaras av arbetsvillkor och därmed kan åtgärder på arbetsplatserna tänkas förebygga en stor del av besvären. För detta talar också det faktum att nacke/skulderbesvären ökat i befolkningen under 1990-talet och att detta synes ha samband med försämringar av viktiga arbetsvillkor för befolkningen som helhet.

Det förefaller rimligt att arbetslivets förändringar under 1990-talet i första hand skulle ha effekter på den psykiska hälsan. Vi fann också starka samband mellan psykosociala arbetsvillkor, och förändringar i arbetsvillkoren, och lindrig psykisk ohälsa. Många var t.ex. utsatta för höga krav i arbetet och psykisk ohälsa var nästan dubbelt så vanligt bland de med höga krav som de som hade lägre krav. Men orsakerna till psykisk ohälsa samverkar sannolikt i komplicerade mönster och mer forskning krävs kring relationerna mellan arbetsmarknad, arbetslivsförhållanden och psykisk ohälsa.

De stora förändringarna på den svenska arbetsmarknaden under 1990-talet har lett till en förstärkt skiktning av arbetsmarknaden där redan relativt gynnade har fått ur hälsosynpunkt bättre villkor och relativt missgynnade har fått sämre. Förändringarna har redan fått vissa hälsoeffekter som redovisats ovan. En mer likformig, och positiv, utveckling av villkoren på arbetsmarknaden skulle bättre överensstämma med de jämlikhetsmål som är centrala i svensk, och stockholmsk, hälsopolitik.